

האיום האסימטרי ביום ברצועת עזה בשנים 2000-2003

בליל 6 בנובמבר 2000 בוצע ניסיון כיגוע ראשון במימי רצועת עזה באמצעות סירת דיג עמוסה בחומרי נפץ. כתוצאה מהפיגוע נגרם נזק קל לספינת "דבור". מאז מתמודד חיל הים עם מאמצים בלתי פוסקים של ארגוני הטרור הפלסטינים לבצע פיגועים בתווך הימי ברצועה או לנצל את התווך הזה לשם חדירה לישראל ולהברחות נשק. את המאבק בטרור הימי מבית היוצר הפלסטיני מנהל חיל הים תוך מאמץ עקבי לאפשר לדייגים הפלסטינים לצאת לים ולהתפרנס

סא"ל פיני הרפז

הים הישראלי, את אירועי הטרור שהתרחשו במהלך התקופה המדוברת ואת הדילמות שניצבו בפני חיל הים הישראלי בעקבות האירועים האלה.

המרחב הימי ברצועת עזה על-פי הסכם עזה ובית-לחם תחילה (1994) והשפעת אירועי האינתיפאדה ("גאות ושפל") על המרחב הזה

על-פי הנספח הימי להסכם "עזה ובית-לחם תחילה" (מאי 1994) הורשו סירות דיג פלסטיניות לצאת לים מאחד מארבעת מעגני הדיג: עזה, דיר אל-בלח, חאן-יונס ורפיח. התחום שהותר לדיג פלסטיני החל 1.5 מיילים ימיים מדרום לגבול הצפוני של הרצועה ומייל ימי מצפון לגבול הדרומי של הרצועה (גבול ישראל-מצרים) ועד לעומק של 20 מייל מהחוף (1 מייל ימי = 1.85 קילומטרים). התחום הזה סומן בהסכם כאזור L. השטח הימי שבין התחום המותר לדיג לבין גבול הרצועה מצפון ומדרום הוגדר אזור חיץ, ורק לספינות חיל הים הותר להפליג בו. אזור החיץ הצפוני סומן במפות באות K, ואילו אזור החיץ הדרומי סומן באות M (במהלך העימות הנוכחי הרחיבה ישראל את אזור החיץ הדרומי באופן חד-צדדי ממייל ימי אחד לשני מיילים ימיים). אף שההסכם התיר לפלסטינים לדוג עד לטווח של 20 מיילים מהחוף, הרי לרוב לא הפליגו הדייגים הפלסטינים אל מעבר ל-12 מיילים מהחוף. לסירות המשטרה הימית

התמודדותו של חיל הים הישראלי עם פעילות חבלנית עוינת במרחב הימי של רצועת עזה היא דוגמה נוספת להתמודדות עם איום אסימטרי. מצד אחד של המתרס ניצב חיל ים מהטובים בעולם, בעל היסטוריה מפוארת של הצלחות מבצעיות ובראשן ניצחונו המזהיר על ציי סוריה ומצרים במלחמת יום הכיפורים, ומצידו האחר ניצב אויב המשתמש בתווך הימי לביצוע פעולות טרור כדי להשיג הישגים טקטיים והשפעה אסטרטגית על המוראל של צה"ל ושל הציבור הישראלי.

עד תחילתם של האירועים האלימים בין הפלסטינים לישראל (סוף ספטמבר 2000) היה התווך הימי ברצועת עזה שקט יחסית ולא הושפע מאירועים אלימים שהתרחשו בתווך היבשתי. אולם בניגוד לאינתיפאדה הראשונה (1987-1994) ולתקופה שאחריה, הרי בספטמבר 2000 נסחף גם המרחב הזה לתוך

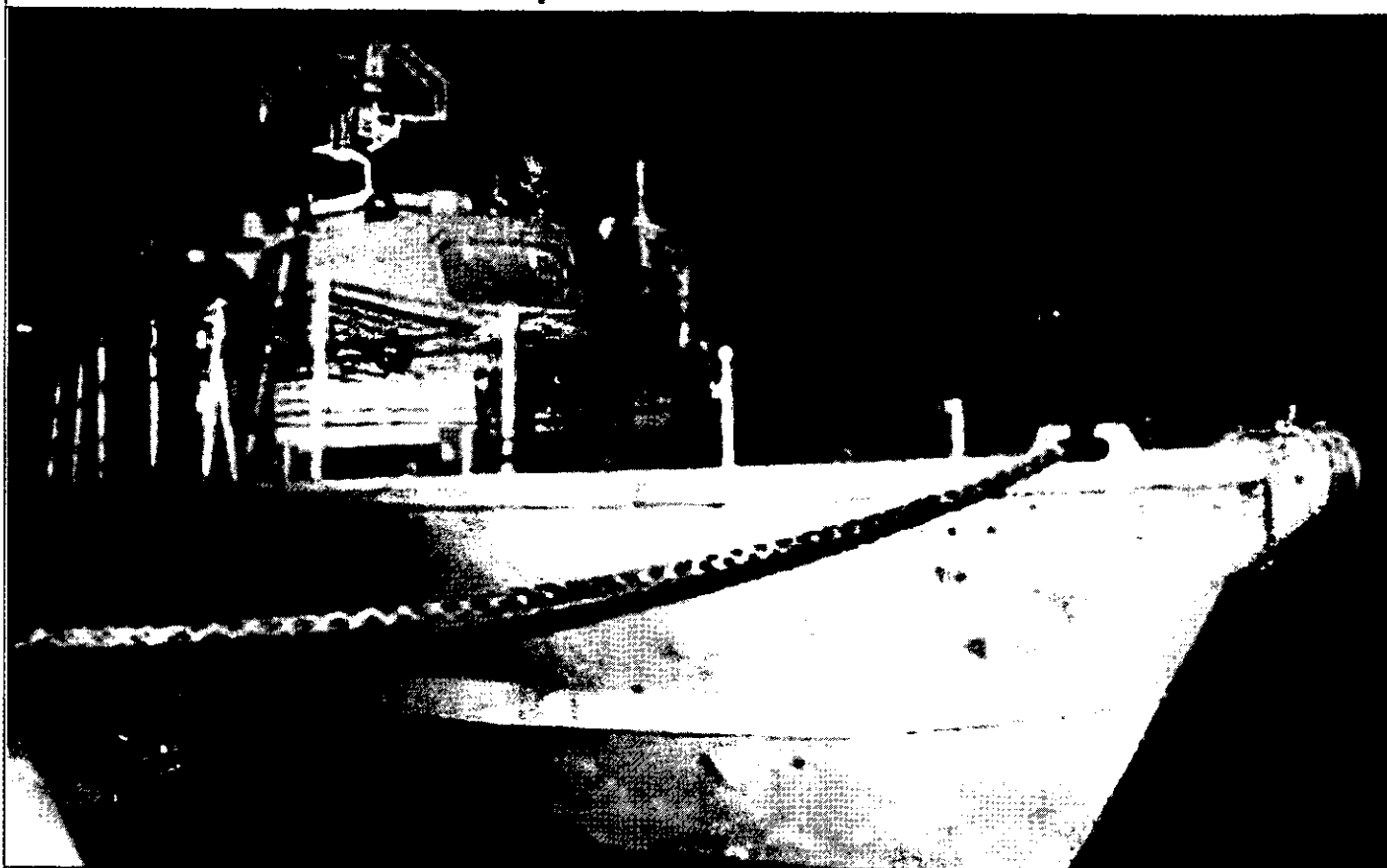
הקלות היחסית שבה יכולות
סירת נפץ או סירת נשק
להסתתר בין סירות תמימות
מגדילה את האתגר לחיל הים
הישראלי ומחייבת אותו לאמץ
אמצעים חכמים ושיטות
חדשניות שיקלו עליו לבצע את
ההפרדה בין חשוד לתמים

העימות האסימטרי והפך לאיום על ישראל בכלל ועל חיל הים הישראלי בפרט.

המאמר מציג את מאפייני המרחב הימי ברצועת עזה, את השינוי שחל בו עם פרוץ האירועים, את האיומים על ישראל ועל חיל

ספינת "דבור" שנכנעה מפיצוץ סירת תופת

ב־22 בנובמבר 2002 התפוצצה מול חופי עזה סירת דיג עמוסה בחומרי נפץ סמוך לספינת "דבור" של חיל הים. מהפיצוץ נפגעו באורח קל ארבעה מאנשי הצוות של ה"דבור". את הפיגוע ביצעו שני מחבלים מתאבדים צעירים, אנשי "פלוגת ירושלים" של הג'יהאד האיסלאמי הפלסטיני

הפלסטינית (שהוקמה בעקבות החתימה על ההסכם) הותר לפעול עד לטווח של 6 מיילים ימיים מהחוף, ובמקרים חריגים – לאחר תיאום עם חיל הים הישראלי – עד לטווח של 12 מיילים ימיים מהחוף. עד לפרוץ האירועים האלימים בספטמבר 2000 עמדו לרשות המשטרה הימית הפלסטינית כמה סירות מהירות, שהיו מצוידות בנשק קל, אך רובן נפגעו והוטבעו ע"י צה"ל במהלך 2000-2001.

ככלל משתמשים הפלסטינים בסירות דיג קטנות המכונות "חסקות". כמו כן הם משתמשים בסירות גדולות יותר המכונות "לאנץ" ובמכמורתנים, הגוררים אחריהם רשת באמצעות

מנוף המחובר לגוף הסירה. על-פי ההסכמים שנחתמו בין הפלסטינים לישראל הוגבלו מספר המנועים החיצוניים שסירה יכולה לשאת עליה, עוצמת המנועים (עד 25 כ"ס למנועים חיצוניים) ומהירותן של הסירות (עד 15 קשר למנועים פנימיים) כדי שיקשה עליהן להתחמק מכלי השיט של חיל הים ומסירות המשטרה הפלסטינית במקרה של ביצוע עבירה. על-פי ההסכמים בין ישראל לפלסטינים גם נאסר על הדייגים לשאת נשק ולדוג באמצעות חומרי נפץ. שיטת דיג נוספת המקובלת בקרב הדייגים הפלסטינים היא הטלת רשתות במעמקי הים, סימון מיקומן באמצעות מצופים וחזרה לאחר זמן מה כדי לאסוף את הרשתות ואת הדגה שנלכדה בהן. לעיתים מפוזרות בים – בדרך כלל לקראת לילה – סירות קטנות ללא מנוע ובהן דייג אחד או שניים, המבצעים את מלאכת הדיג ושוהים בים עד שהם נאספים בשעות הבוקר על-ידי ספינת דיג. זו גוררת את הסירות הקטנות חזרה לחוף. שיטת הדיג המועדפת נקבעת, בין היתר, על-פי עונות השנה, צפיפות הדגה וזרמי הים.

ההסכמים קבעו שכלי השיט של חיל הים הישראלי רשאים לנקוט כל אמצעי נגד כלי שיט החשודים בהברחת אמצעי לחימה, סמים, רכוש או בביצועה של כל פעילות בלתי חוקית אחרת.

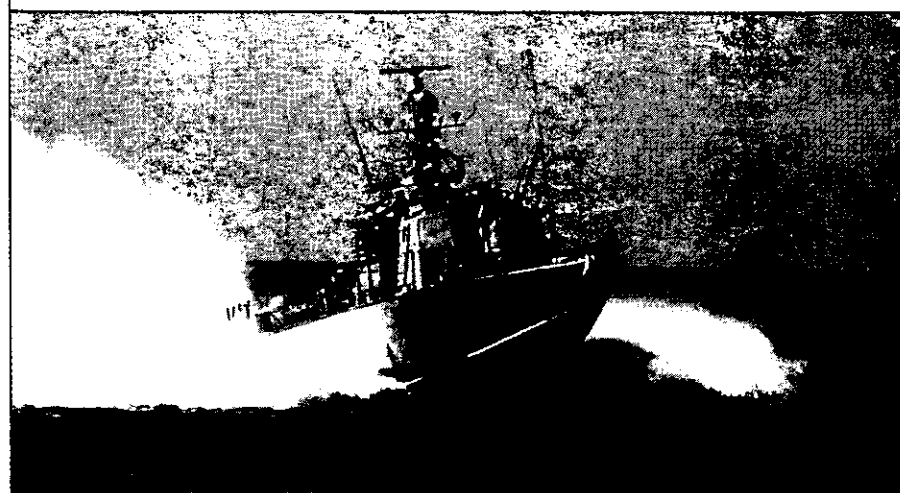
עם תחילת האירועים האלימים בין הפלסטינים לישראל (ספטמבר 2000) ניסה חיל הים לנהוג לפי גישה של "עסקים כרגיל", להמשיך את שגרת החיים ולהרחיק את האינתיפאדה מהים. בחיל הים זכרו את העובדה שאוכלוסיית הדייגים הייתה לאורך השנים מתונה וממושמעת ולא שיתפה פעולה עם גורמי הטרור. השינוי בגישתו של חיל הים התרחש לאחר פיגוע ההתאבדות סמוך לספינת "דבור" ב־6 בנובמבר 2000.

היה זה פיגוע ההתאבדות הראשון בזירה הימית הפלסטינית. אומנם חיל הים היה מודע לאיום הזה – שכן נגד ספינותיו כבר הופעלו מתאבדים בזירה הלבנונית – אך בכל זאת היה זה מפתיע להיווכח עד כמה מהר אומצה דרך הפעולה הזאת גם בזירה הפלסטינית. מעריכים שמתכנניו ומבצעיו של פיגוע ההתאבדות הראשון בים נעזרו במשטרה הימית הפלסטינית. ראוי לציין שפיגוע ההתאבדות בים היה אחד מפיגועי ההתאבדות הראשונים של האינתיפאדה השנייה.¹

איומים אפשריים על ישראל ועל חיל הים הישראלי

● **ניצול שגרת הדיג והשיט האזרחיים הפלסטיניים כדי לאסוף מודיעין, לתכנן ולבצע פיגועים נגד כלי שיט של חיל הים.** נוכחותן של ספינות חיל הים בתווך שבו רשאים הפלסטינים להפליג מאפשרת לארגוני הטרור לעקוב זה שנים אחר פעילות חיל הים באמצעות אותם כלי שיט, בעיקר סירות דיג, שנעים כמעט ללא הגבלה סמוך לכלי השיט של חיל הים לאורך חופי הרצועה. לימוד השגרה מאפשר להם לאסוף מודיעין תוך הסוואת המשימה הזאת בפעילות דיג תמימה. הימצאותם של גורמי הטרור במסווה של דייגים תמימים בין סירות הדיג הפלסטיניות התמימות דומה להימצאותם של גורמי טרור בתוך סביבה עירונית. כפי שהסביבה העירונית האזרחית היא מרחב ההכנות והמרחב הלוגיסטי של הטרוריסט ביבשה, תפקיד דומה יש לסירות הדיג בעבור המחבלים המתכננים פיגוע ימי או פיגוע בדרך הים. באופן פרדוקסלי, מבחינתם של ארגוני הטרור יש יתרון למצב שבו זירת ההתמודדות היא בשטח שכבוש על-ידי האויב.²

ספינת "דבור" מפטרלת

הקושי להוציא פיגועים מתוך הרצועה מדרבן את ארגוני הטרור לבצע פיגועים בתוך הרצועה נגד יעדים צבאיים ואזרחיים ובכלל זה גם דרך הים

הגבול בין הרצועה לישראל – בין היתר בעזרת גדר שמקיפה את כל הרצועה. הקושי להוציא פיגועים מתוך הרצועה מדרבן את ארגוני הטרור לבצע פיגועים בתוך הרצועה נגד יעדים צבאיים ואזרחיים ובכלל זה גם דרך הים. המציאות הזאת תימשך עד אשר תושלם תוכנית ההתנתקות מרצועת עזה.

● **חטיפה דרך הים.** בעבר היה קיים מידע על כוונתם של ארגוני הטרור לנצל את התווך הימי כדי להעביר דרכו חטוף ישראלי (אזרח או חייל) אל מחוץ לגבולות הארץ כדי להקל על ניהול המשא-ומתן ולהעלות את המחיר לשחרורו. המודל שאותו רוצים ארגוני הטרור הפלסטיניים לחקות הוא של החיזבאללה, שהצליח באמצעות חטיפות של חיילים ושל אזרחים ישראלים להביא לשחרור אנשיו הכלואים בישראל.

● **ירי תלול מסלול לעבר הים.** ארגוני הטרור ממשיכים לפתח אמל"ח תלול מסלול (דוגמת רקטות "קסאם"). במסגרת בניית הכוח הם מתאמנים בירי לאורך חופי רצועת עזה. בשלב הזה הירי תלול המסלול אינו מסכן את כלי השיט של חיל הים, אך עם הזמן עלולים אמצעי הירי תלול המסלול להוות איום גם על פעילות חיל הים הסמוכה לחופי הרצועה.

● **הברחות אמל"ח דרך הים לרצועת עזה.** גורמי טרור ברשות ממשיכים להשקיע מאמצים רבים לביצוע הברחות אמל"ח גם בדרך הים – בין היתר מלבנון – אל רצועת עזה. במאמץ הזה משולבים ומסייעים גם גורמי טרור פלסטיניים, ארגון החיזבאללה וגורמים איראניים. רשת ההברחות פרוסה בים התיכון, בים האדום ובמפרץ הפרסי.

אירועי הטרור המרכזיים באינתיפאדה השנייה ("גאות ושפל")

פיגועי תופת והתאבדות

כאמור, בליל 6 בנובמבר 2000, כחמישה שבועות לאחר פרוץ האירועים האלימים בין הפלסטינים לישראל, בוצע ניסיון פיגוע ראשון ברצועת עזה באמצעות סירת דיג עמוסה בחומרי נפץ. כתוצאה מהפיגוע נגרם נזק קל לספינת "דבור", אך לא היו נפגעים בקרב אנשי הצוות של ה"דבור". את הפיגוע ביצע מחבל מתאבד, סטודנט בן 27, איש החמאס. היה זה איתות ראשון לכך

שהאינתיפאדה תתנהל גם בים.³

ב-22 בנובמבר 2002 התפוצצה סירת דיג עמוסה בחומרי נפץ סמוך לספינת "דבור" של חיל הים. מהפיצוץ נפגעו באורח קל ארבעה מאנשי הצוות של ה"דבור". את הפיגוע ביצעו שני

מחבלים מתאבדים צעירים, אנשי "פלוגות ירושלים" של הג'יהאד האיסלאמי הפלסטיני.⁴

ב-17 בינואר 2003 התפוצצה סמוך לספינת "דבור" של חיל הים רפסודת תופת. את הפיגוע ביצע איש חמאס, שהיה בגפו על הרפסודה.

לצה"ל ולחיל הים יש אינטרס להמשיך בשגרת החיים הרגילה ולאפשר לדייגים לצאת לים ולהתפרנס

● **פיגועי התאבדות ימיים באמצעות סירות או אופנועי ים.** קיומה של מוטיווציה לבצע פיגועי התאבדות והקושי לסכל באופן מוחלט פיגועים כאלה עלולים להיות תמריץ להמשיך להשתמש בדרך הזאת גם בים נגד כלי השיט של חיל הים הפועלים סמוך לחופי הרצועה – כפי שכבר קרה (ב-6 בנובמבר 2000, ב-22 בנובמבר 2002 וב-17 בינואר 2003).

● **פיגועים באמצעות מטעני חבלה צפים, המוסווים בחפצים תמימים או באמצעות מוקשים ימיים.** ככלל מפליגות ספינות חיל הים באזור קבוע, ואחת המשימות השגרתיות שלהן היא לטפל בחפצים צפים ועוגנים בים. השגרה הזאת מוכרת לגורמי הטרור, והם עלולים לנצל כדי למלכד חפצים כאלה על מנת לפגוע בספינות חיל הים ובצוותיהן. בעבר נתקלו ספינות חיל הים בניסיון למקש את נתיבי הפלגתן בזמן שהייה של צה"ל בלבנון, וסביר להניח שהידע שנצבר בלבנון בתחום הזה יועבר – אם לא הועבר כבר – לרצועת עזה.

● **ביצוע פיגועים ימיים ודרך הים (על-ימיים או תת-ימיים) במתקנים ישראליים בחוף ובים – במיוחד במתקנים אסטרטגיים.** במהלך תקופת "גאות ושפל" ניסו גורמי הטרור לפגוע ביעדים אסטרטגיים במדינת ישראל כדי לגרום לפגיעה משמעותית ברכוש ובנפש. כך למשל ניסו מחבלים לפוצץ את חוות מכלי הגז בפי גלילות באמצעות מטען חבלה שהוחדר למכלית שנכנסה לאותו מתקן. דוגמה נוספת לפגיעה

במתקן אסטרטגי על החוף היא הפיגוע בנמל אשדוד (14 במארס 2004), שבו נהרגו 10 ישראלים. אולם במקרה הזה הגיעו המחבלים ליעדם לא דרך הים, אלא באמצעות מכולה בעלת דפנות כפולות, שלא

נבדקה כראוי בעת יציאתה מהרצועה. אבל אין להוציא מכלל אפשרות שבעתיד ינסו המחבלים להגיע דרך הים למתקני חוף אסטרטגיים הסמוכים לרצועה.

● **פיגועים נגד יעדים אזרחיים וצבאיים בתוך הרצועה – כולל דרך הים.** צה"ל הצליח לחסום כמעט לגמרי את

ניסיונות חדירה לישראל

ב־7 ביוני 2002 סוכל באזור ארז ניסיון חדירה של מחבלים דרך הים מרצועת עזה לישראל. היה זה הניסיון הראשון של מחבלים חמושים לחדור לישראל מהרצועה בשחייה ובהליכה במים רדודים. כפי שכבר צוין, ככל שהמעבר לישראל דרך הגדר היבשתית הפך למסובך יותר, כך הפך המעבר דרך התווך הימי או דרך חוף הים להיות אטרקטיבי יותר מבחינת גורמי הטרור.⁵

ניסיונות להבריה אמל"ח דרך הים

תופעת ההברחות ביבשה ובים על רקע כלכלי, פלילי וחבלני אינה חדשה ברצועת עזה. משפחות רבות ברצועה מתפרנסות מכך זה שנים. עם תחילת האירועים האלימים בין הפלסטינים לישראל נודע על הכוונה לבצע הברחות של אמצעי לחימה לתוך שטחי הרשות גם דרך התווך הימי. במאמצי ההברחה האלה היו מעורבים גם גורמים בכירים ברשות הפלסטינית.⁶

חיל הים תיגבר את סיוריו הימיים מערבית לחופי רצועת עזה, וסיורים של ספינות טילים בוצעו מערבית לחופי מדינת ישראל ובאגן המזרחי של הים התיכון כדי לגלות ספינות המנסות לחבור לסירות פלסטיניות ולהעביר אליהן אמצעי לחימה כדי שיברחו אותם לתוך שטחי הרשות. כמו כן הורחבו הסיורים האוויריים מעל הים כדי לסייע בגילוי ניסיונות הברחה בטווחים הרחוקים.

ב־3 במאי 2001 הצליח חיל הים לאתר את הספינה "סנטורני", שהייתה בדרכה מלבנון לעבר צפון סיני. התברר שה"סנטורני" נשאה אמצעי לחימה שנארזו בחביות אטומות, ואלה אמורות היו להיות מוטלות לים בנקודות קבועות מראש צפונית לחופי מצרים. את החביות האלה אמורות היו לאסוף סירות דיג פלסטיניות ולהובילן לרצועת עזה.⁷

ב־3 בינואר 2002 השתלטו לוחמי קומנדו ישראלים על האונייה "קארין A" בלב ים, בשעה שהייתה בהפלגה בים האדום בדרכה מהאוקיינוס ההודי לכיוון תעלת סואץ. האונייה – על אנשי צוותה וכל אמצעי הלחימה שבה, שהיו מיועדים לרשות הפלסטינית – הובאה לנמל אילת. תפיסת האונייה וחקירת אנשיה חשפו את שיתוף הפעולה בין הרשות הפלסטינית לאיראן בניסיונות להבריה אמצעי לחימה לשם "תדלוק" המאבק בישראל.⁸

בלילה שבין 19 ל־20 במאי 2003 לכד חיל הים מערבית לחופי ישראל את הספינה "אבו חסן", לאחר שעלה החשד כי היא מובילה אמצעי לחימה ושכנונתה להעביר אותם לרצועת עזה. לוחמי קומנדו ישראלים השתלטו על הספינה בלב ים והובילו אותה לישראל. על סיפונה נמצאו פעיל בכיר בחיזבאללה, מרעומים לקטיושות ואמצעי לחימה נוספים.⁹

הדילמות הניצבות בפני חיל הים

מצד אחד חייב חיל הים להתמודד עם קשת רחבה של איומים, ובהם חדירות דרך התווך הימי מרצועת עזה לישראל וליישובים הישראליים ברצועה והחדרת אמצעי לחימה דרך הים מלבנון לרצועת עזה. מצד אחר מעוניינת ישראל לאפשר לדייגים הפלסטינים להתפרנס. לכן הוגדר אזור דיג, וכלי שיט

של חיל הים מסיירים במעטפת שלו ואוכפים את כלליו. גודלו של אזור הדיג נקבע על־ידי צה"ל מעת לעת בהתאם להערכת המצב. כשנוצר צורך ביטחוני, מוגבלים אזור הדיג והמעגנים שמהם מותר לצאת לים. לעיתים חל איסור לנוע בחופשיות מחלקו הדרומי של האזור לחלקו הצפוני ולהפך, ולעיתים אף נאסר על הדייגים לצאת לים בכלל מתוקף צו המטיל סגר ימי. כך למשל קרה מייד לאחר התפוצצותה של רפסודת התופת ב־17 בינואר 2003 סמוך לספינת "דבור" של חיל הים. כשהמצב הביטחוני רגוע יותר, מורחב אזור הדיג כדי לאפשר לדייגים הפלסטינים מרחב דיג ופרנסה גדול יותר.

מחד גיסא יש לצה"ל ולחיל הים אינטרס להמשיך בשגרת החיים הרגילה ולאפשר לדייגים לצאת לים ולהתפרנס. קיימת הבנה שכלל שיגדל מספר המשפחות המתפרנסות מדיג, יקטן הלחץ הכלכלי המסייע לגורמי הטרור לגייס תמיכה. אך מאידך גיסא, ככל שגדל מגוון האיומים על חיל הים ועל האינטרסים הישראליים בים ובסמוך לו, כך עולה הצורך להגביל את התנועה הפלסטינית בים. הקלות היחסית שבה יכולות סירות נפץ או סירת נשק להסתתר בין סירות תמימות מגדילה את האתגר לחיל הים הישראלי – המצוי בעימות אסימטרי מול הטרור הפלסטיני מאז ספטמבר 2000 – ומחייבת אותו לאמץ אמצעים חכמים ושיטות חדשניות שיקלו עליו לבצע את ההפרדה בין חשוד לתמים.¹⁰

הערות

1. על פיגועי התאבדות ימיים ראו: שאול שי, **השהידים, האיסלאם ופיגועי ההתאבדות**, הוצאת מפעלות – המרכז הבינתחומי הרצליה, ינואר 2003, עמ' 109.
2. דני רשף, "גישה חדשה למלחמה נמוכת עצימות", **מערכות**, גיליון 388, אפריל 2003, עמ' 10.
3. **השהידים**, עמ' 110.
4. **שם**, עמ' 111.
5. גם בעבר נעשו ניסיונות על רקע כלכלי ופלילי לחדור לתחומי ישראל דרך חוף הים באזור ארז, ואחדים מהם אף הצליחו. המאפיין הייחודי של האירוע הזה הוא שהחודרים היו חמושים.
6. בתחילת 2001 נסחפו לחופי ישראל לאחר סערה בים חביות ובהן אמצעי לחימה עטופים ואטומים, שרמזו על כך שהים משמש תווך פוטנציאלי להכנסת אמצעי לחימה לתוך רצועת עזה.
7. שאול שי, **ציר הרשע, איראן חיזבאללה והטרור הפלסטיני**, הוצאת מפעלות – המרכז הבינתחומי הרצליה, ספטמבר 2003, עמ' 148–147.
8. **שם**, עמ' 149–153.
9. **שם**, עמ' 153–154.
10. "במלחמה (אסימטרית) נמוכת עצימות חיוני לגרום לאוכלוסיית האויב להתנער מהטרור... אפשר, כמובן, לגבות מחיר יקר מאוכלוסיית האויב בכללותה על תמיכתה בטרור, אבל אמצעים חריפים אינם עומדים באמת המידה המוסרית והחוקית של דמוקרטיה מערבית. יתר על כן, תגובת האוכלוסייה ללחץ המופעל עליה עלולה להיות בלתי צפויה ולהביא הסלמה בלתי מבוקרת באמצעים. לחלופין אפשר למזער את הפגיעה בשגרת החיים האזרחית ולחזק את האינטרסים הכלכליים והחברתיים של אוכלוסיית האויב בשמירת הסדר הקיים". ראו דני רשף, **שם**, עמ' 10.

